

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนชานเมือง ทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการศึกษา รวมทั้งการศึกษาถึงเงื่อนไขระดับมหภาคที่ ส่งผลทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป โดยการศึกษาครั้งนี้ คือบริบทของชุมชน ประวัติของชุมชน เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านมาในอดีต สภาพทั่วไปในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมถึงสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ระบบเครือญาติ ระบบความสัมพันธ์ ระบบการผลิตและการบริโภค การใช้เทคโนโลยี ผลประโยชน์และโครงสร้างอำนาจของคนใน ชุมชน อันเป็นผลสืบเนื่องทำให้วิถีชีวิตของบุคคล กลุ่มคนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง

พื้นที่ดำเนินการวิจัย

การเลือกพื้นที่วิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ไว้ 3 ข้อ คือ

1. เป็นพื้นที่ ที่อยู่ในเขตชานเมือง และอยู่นอกเขตอำเภอเมือง
2. เป็นพื้นที่ ที่ประชากรส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาเดิม
3. มีสภาพเป็นชุมชนชานเมือง ที่มีกลุ่มองค์กรต่าง ๆ มีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม

ประเพณีเป็นของตนเอง

เหตุผลที่กำหนดกฎเกณฑ์ดังกล่าว เนื่องจากชุมชนชานเมืองจะเป็นตัวบ่งชี้ ได้ชัดเจน ถึงการเปลี่ยนแปลง เพราะชุมชนชานเมืองเป็นชุมชนที่อยู่ตรงกลางระหว่างชุมชนเมือง กับ ชุมชนชนบท ซึ่งในอดีตชุมชนชานเมืองก็เคยอยู่ในสภาพชุมชนชนบทมาก่อน สำหรับพื้นที่ ที่เข้าเกณฑ์ดังกล่าว คือบ้านร่องขุน ตำบลสันปูเลย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เพราะ

1. เป็นหมู่บ้านที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นคนในภูมิภาคเดิม หมู่บ้านจัดตั้งขึ้นมา มีอายุมากกว่า 100 ปี มีวัด โรงเรียน ผู้นำกลุ่มองค์กรต่าง ๆ มีระบบเครือข่าย มีการสืบทอด ศิลปะ วัฒนธรรมประเพณี นอกจากนี้ยังเป็นหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ โดยเฉพาะทางด้านการผลิต การตลาด จากภายนอกชุมชนอย่างรุนแรง ในลักษณะที่มีการขยาย พื้นที่ เพื่อการอยู่อาศัย การประกอบการอุตสาหกรรม การซื้อที่ดินเพื่อการเก็งกำไร ประชาชนจำนวนมากขายที่ดินทำกินให้แก่นายทุน ลักษณะทางอาชีพ ลักษณะความเป็นอยู่การดำเนินวิถีชีวิตเกิดการเปลี่ยนแปลง

2. เป็นหมู่บ้านที่ติดอยู่กับเขตเมือง ความเจริญของเมือง การขยายตัวของเมือง ทางด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ รวมถึงการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และอุตสาหกรรมของจังหวัด มีการขยายพื้นที่สู่อำเภอรอบนอก โดยการพัฒนาถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ และอนุญาตให้มีการก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในเขตชานเมือง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ตลาดกลางสินค้า การพัฒนาที่อยู่อาศัย ส่งผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนชานเมือง เพราะหมู่บ้านร่องขุนเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งในเขตการขยายตัวของเมือง โดยอยู่ในพื้นที่ด้านในของถนนวงแหวนรอบนอก และชุมชนอยู่ห่างจากศูนย์กลางเมืองเชียงใหม่ เพียง 5 - 6 กิโลเมตร การติดต่อระหว่างชุมชน กับเมืองเป็นไปอย่างสะดวก ซึ่งเป็นผลต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของชุมชนอย่างรวดเร็ว และต่อเนื่อง

3. เป็นพื้นที่ ที่ผู้วิจัยได้เข้าไปอาศัยอยู่กินในหมู่บ้าน เป็นเวลา 5 ปี ทำให้มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน ซึ่งจะช่วยให้การเก็บข้อมูลเป็นไปอย่างราบรื่น

แหล่งข้อมูล

เนื่องจาก วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ คือ การศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนชานเมืองและเงื่อนไขมหภาคที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนชานเมือง ปรัชญาการณต่าง ๆ ทางสังคม เป็นปรากฏการณ์ที่สลับซับซ้อน ต้องคำนึงถึงการมองปัญหาที่มีความแตกต่าง ระหว่างการมองด้วยสายตาของคนในสังคมนั้น การมองในลักษณะแรกเป็นการมองโดยใช้บรรทัดฐาน หรือระบบคุณค่าของบุคคลภายนอก เป็นเครื่องวัดโดยไม่คำนึงถึง

ระบบและความหมายของคนในสังคม ที่เป็นเจ้าของพฤติกรรม การมองในลักษณะที่สองเป็นการมองจากทัศนะของชาวบ้าน ซึ่งเรียกว่าเป็นทัศนะของคนใน หมายถึง การมองปัญหาที่ผ่านสายตา และระบบคิดของชุมชนที่มีวิถีคิดและเกณฑ์ในการตัดสินปัญหาของเขาเอง เป็นเกณฑ์ที่สอดคล้องกับบริบททาง วัฒนธรรมของชุมชน (ชยันต์ วรรณภูมิ , 2533 , หน้า 6) ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนชานเมืองอย่างไร และมีเงื่อนไขในระดับ มหภาคอะไรบ้างที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชน ด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการศึกษา

เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้ได้ข้อมูลที่ลึกและเป็นข้อมูลในทัศนะของคน ผู้วิจัยได้จำแนกกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วยกลุ่มคนที่มีสถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจต่างกัน และเป็นบุคคลที่ให้ข้อมูลที่เชื่อถือได้
2. กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลประกอบ ได้แก่ ผู้อาวุโสในชุมชน พระสงฆ์ ครู และผู้อาวุโสจากชุมชนรอบข้าง เจ้าหน้าที่ทางราชการระดับตำบล อำเภอ และบุคคลในชุมชนที่สามารถให้ข้อมูลได้
3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นบุคคลที่มีความรู้มีการจดจำเหตุการณ์สำคัญผ่านมามีทัศนคติที่ดีต่อคนในชุมชน เป็นที่เคารพ เชื่อถือของคนในชุมชน และสามารถให้ข้อมูลเฉพาะด้านที่สำคัญได้

เครื่องมือ และวิธีการที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้เลือกใช้เครื่องมือ และวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (แบบไม่เป็นทางการ) Informal Interview เป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพที่ใช้วิธีการพูดคุยแต่มีจุดมุ่งหมายว่าต้องการได้ข้อมูลในเรื่องใด ผู้สัมภาษณ์จะปล่อยให้บรรยากาศสัมภาษณ์เป็นไปอย่างง่าย ๆ ไม่เป็นทางการ หากไม่ตรงกับจุดมุ่งหมาย ผู้วิจัยสามารถพลิกแพลงอธิบายขยายความ หรือซักถามคำตอบเพิ่มเติมได้ เป็นการสัมภาษณ์ที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ถาม และผู้ตอบ

เครื่องมือนี้ผู้วิจัยสามารถที่จะกำหนดหัวข้อที่จะทำการศึกษาได้อย่างกว้าง ๆ เป็นการล่วงหน้า เป็นลักษณะคำถามเปิด หากเห็นว่าข้อมูลใดควรเจาะลึก จึงต้องใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และใช้ศิลปะการกล่อมเกลามาผสมด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องเป็นจริงมากที่สุด เท่าที่จะทำได้

2. การสนทนาพูดคุย ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้การสนทนาพูดคุยกับกลุ่มชาวบ้าน ในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งกิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมของชุมชนที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าร่วม การสนทนาเป็นไปอย่างธรรมชาติทั้งรูปแบบ กลุ่ม หรือตัวต่อตัว โดยผู้วิจัยวางตัวเป็นกลางมากที่สุด และควบคุมความรู้สึกต่าง ๆ ในขณะการสนทนาให้เป็นกลางเสมอต้น เสมอปลาย เพื่อลดอารมณ์ความรุนแรงของคู่สนทนาไปด้วย

3. การสังเกต ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกต และบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ในการใช้ชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ซึ่งแสดงออกในลักษณะต่าง ๆ ในการใช้ชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ซึ่งแสดงออกในลักษณะต่าง ๆ ทั้งในกิจกรรมส่วนตัว และกิจกรรมส่วนรวม โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบไม่มีส่วนร่วมตามความเหมาะสมเท่าที่จะกระทำได้ เพื่อให้เห็นสภาพความสัมพันธ์ความรู้สึกนึกคิด บทบาทหน้าที่ของคนในชุมชน และเพื่อเข้าใจโครงสร้างของสังคม โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา ความขัดแย้งในชุมชน การรวมกลุ่ม และสภาพการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในชุมชนเป็นการใช้คนสัมผัสกับคนโดยตรง

4. การสำรวจ และการสอบถามข้อมูล วิธีการนี้ผู้วิจัยจะใช้การสำรวจหากเห็นว่าข้อมูลบางส่วนขาดหายไป โดยการสำรวจสภาพความเป็นจริงของชุมชนในเรื่องจำนวนครัวเรือน จำนวนประชากร สภาพการใช้เครื่องอำนวยความสะดวก การถือครองที่ดิน การใช้พาหนะ ส่วนการสอบถามข้อมูลผู้วิจัยจะสอบถามข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นบุคคลที่ให้ข้อมูลที่เชื่อถือได้ในเรื่องประวัติชุมชน เหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่ผ่านมา โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นกลุ่มบุคคลที่ชาวบ้านในหมู่บ้านต่างให้การยอมรับ นับถือ และเป็นผู้ให้ข้อมูลที่เที่ยงตรงเป็นจริง

ขั้นตอนการทำกิจกรรม

1. การกำหนดประเด็นที่ต้องการศึกษา ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นที่ต้องการศึกษาไว้ก่อนทำกิจกรรม
2. ขั้นลงมือปฏิบัติกิจกรรม ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้มีการสร้างความคุ้นเคยสนิมสนมกับกลุ่มเป้าหมายก่อน โดยการเยี่ยมเยือนพูดคุยสนทนาทั่วไปก่อน และชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ในการศึกษาข้อมูล แล้วจึงเชิญชวนให้ผู้ให้ข้อมูลร่วมกิจกรรมการสัมภาษณ์ และการสนทนาในบางครั้งได้อาศัยสถานการณ์ตามธรรมชาติเป็นตัวช่วยดำเนินกิจกรรม
3. ผู้วิจัยเริ่มสนทนาถึงลักษณะโครงสร้างพื้นฐาน และชักชวนให้ทำแผนที่ชุมชนอย่างง่าย ๆ ลงในกระดาษที่เตรียมไว้ ต่อจากนั้นผู้วิจัยจะป้อนคำถามที่กำหนดไว้ให้กลุ่มเป้าหมายใช้แผนที่ และอุปกรณ์ที่เตรียมไว้เป็นสื่อในการให้ข้อมูล เช่น ผู้วิจัยต้องการทราบว่าใครที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีในหมู่บ้าน ก็จะทำให้ผู้ร่วมเขียนจุดเป้าหมาย หรือแทนสัญลักษณ์ลงในแผนที่ หรือการโยงเส้นเครือข่ายจากผู้ถูกสัมภาษณ์ ผู้ร่วมกิจกรรม โดยให้ใช้ปากกาต่างสีเชื่อมโยง เครือข่าย โดยให้ใช้สีคนละสีระหว่างญาติฝ่ายชาย กับญาติฝ่ายหญิง และลากเส้นไปยังจุดสัญลักษณ์ของญาติ เป็นต้น
4. การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูล ผู้ร่วมกิจกรรมอื่น ๆ ทั้งนี้ในขณะที่กิจกรรมกำลังดำเนินอยู่ เพราะในกระบวนการนี้วิธีการที่ผู้ให้ข้อมูลจะแสดงความคิดเห็นต่อข้อมูลของสมาชิกในกลุ่มอยู่ตลอดเวลา จึงถือว่าการตรวจสอบข้อมูลเป็นการตรวจสอบโดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเอง ส่วนข้อมูลจากการสัมภาษณ์รายบุคคลทันทีที่ผู้วิจัยได้ข้อมูลมาจะต้องนำข้อมูลไปตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูลหลักคนอื่น ๆ อยู่เสมอ เพื่อความเที่ยงตรงของข้อมูล
5. ประเด็นที่ศึกษา ผู้วิจัยได้เริ่มถามผู้ให้ข้อมูลจากประเด็นที่เป็นรูปธรรม เช่น แผนที่ตั้งแต่ละครวีเรือน จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ฯลฯ แล้วค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นประเด็นที่เป็นนามธรรมขึ้นเรื่อย ๆ เช่น ระบบเครือข่าย และความสัมพันธ์ในชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูลในระดับลึก ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของหมู่บ้าน จากกชช. 2ค. บันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับกิจกรรมของชุมชนที่ผ่านมา รายงานการประชุม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการสนทนา สังเกตแบบมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้ให้ข้อมูลประกอบและผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งได้รวบรวมข้อมูลดังนี้ การสำรวจชุมชนโดยการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน และชาวบ้านทั่วไปเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นภาพรวมของชุมชน การศึกษาประวัติชุมชนโดยการสืบสาวข้อมูลในอดีตจากผู้อาวุโส พระสงฆ์ เพื่อชี้ชัดต่อการเปลี่ยนแปลง การสนทนากลุ่มแบบไม่เป็นทางการ เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ทางกายภาพระหว่างชาวบ้าน เพื่อการสังเกตสภาพการอยู่อาศัย ลักษณะการใช้วัสดุ สิ่งของในการอุปโภค บริโภค การตั้งบ้านเรือน การขยายชุมชน และนำมาทำแผนที่การกระจายครัวเรือนในชุมชน แผนที่แสดงสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการกระจายตัว ด้านต่าง ๆ ในชุมชน สำหรับการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการนั้นใช้ประกอบการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยการพูดคุย และซักถาม เพื่อหาข้อมูลจากตัวแทนกลุ่มที่มีสถานภาพต่างกัน จากผู้นำ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้ให้ข้อมูลทั่วไปในขณะร่วมกิจกรรม

การดำเนินการเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์นั้นผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเอง ทั้งหมดนี้เนื่องจากว่าผู้วิจัยต้องการให้การเก็บข้อมูลในการทำวิจัยครั้งนี้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงเข้าไปอยู่อาศัยในชุมชนและศึกษาเก็บข้อมูลในทุกระดับด้วยตนเอง โดยวิธี

1. การเข้าไปอาศัยอยู่ในชุมชน

ก่อนที่ผู้วิจัยจะทำการศึกษาวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้เข้าไปอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน โดยได้แต่งงานกับคนในหมู่บ้านและพักอาศัยอยู่ในชุมชนเป็นเวลา 3 ปี โดยผู้วิจัยได้ติดต่อประสานงานให้ผู้ใหญ่บ้านทราบว่าจะทำการศึกษาวิจัยในชุมชนของตนเอง และได้แนะนำตนต่อแกนนำ ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ถึงบทบาทหน้าที่ ในฐานะที่เป็นนักศึกษาของมหาวิทยาลัย เชียงใหม่ เพื่อป้องกันการปกปิดข้อมูลและสร้างข้อตกลงกับทุกคนที่สนทนาซักถามว่าขอให้พูดข้อมูลที่ทราบตามความเป็นจริง อย่าได้เกรงใจ หรือเห็นว่าเป็นเพื่อนบ้าน และในขบวนการเก็บข้อมูลนั้นจำเป็นต้องใช้ชีวิตประจำวันเหมือนกับชาวบ้านทั่วไป และเข้าไปมีส่วนร่วมใน

กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เหมาะสมกับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ รวมถึงการสนทนาเป็นรายบุคคล เหตุผลที่ผู้วิจัยใช้การสังเกต การสัมภาษณ์และการสนทนาในการเก็บข้อมูลนั้น เพราะการใช้วิธีการวิจัยนี้เป็นวิธีผนวก "ระเบียบวิธีวิจัย" เข้ากับการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อสร้างสมมุติฐานหรือทฤษฎีของงานวิจัยนั้น ๆ การเก็บรวบรวมข้อมูล ไม่ใช่ "เครื่องมือ" ในการวิจัยที่แยกต่างหากจากการวิเคราะห์ข้อมูล การเลือกใช้การสังเกตและการสัมภาษณ์ในการวิจัยหมายความว่า ถึงการที่ผู้วิจัยใช้เวลา ความคิด และชีวิตอยู่กับงานตลอดช่วงเวลาของการศึกษา (อมรา พงศาพิชญ์, 2526, หน้า 3)

2. บทบาทของผู้วิจัยในชุมชน

ขณะที่อยู่ในชุมชน ผู้วิจัยมีบทบาท 2 อย่าง คือ เป็นชาวบ้านและนักวิจัยไปพร้อม ๆ กันในบทบาทของชาวบ้านนั้น ผู้วิจัยได้ใช้ความพยายามในการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เข้ากับชาวบ้านและได้ร่วมกระบวนการในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ในฐานะให้คำปรึกษา แนะนำแก่พระสงฆ์ และชาวบ้านในเรื่องการศึกษา อาชีพ รวมถึงความรู้ในเรื่องการดูแลสุขภาพอนามัย ร่วมงานกิจกรรมตามประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ในขณะเดียวกัน ก็ทำบทบาทของผู้วิจัยไปพร้อม ๆ กัน โดยในบางครั้งชาวบ้านจะมีข้อสงสัยว่าผู้วิจัยมาร่วมกิจกรรมในบทบาทใด เพราะผู้วิจัยทำให้การปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ เป็นเหมือนที่ชาวบ้านมีส่วนร่วม ดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ เป็นปกติ สม่ำเสมอ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เมื่อเข้าไปอยู่ในชุมชน ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการเลือกตัวบุคคลที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยเลือกผู้นำ ผู้อาวุโส พระสงฆ์ ครู ชาวบ้าน โดยผู้วิจัยมีความเชื่อว่าบุคคลเหล่านี้เป็นบุคคลผู้ได้รับการยอมรับและเคารพของชาวบ้านและการให้ข้อมูลอยู่ในเกณฑ์ที่น่าเชื่อถือได้ ในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ ความคิดเห็นและความเชื่อ ในสายตาของคนในชุมชน ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีและหลักเกณฑ์ดังนี้ โดยสัมภาษณ์ สอบถาม และสังเกตแบบมีส่วนร่วม

กับประชาชนในชุมชน ซึ่งกลุ่มผู้ถูกเลือกเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก จะแสดงตนออกมาในลักษณะ การให้ความศรัทธา เชื่อถือ จากคนในชุมชนด้วยกันและถูกยกย่องบทบาทต่าง ๆ ในสังคมอยู่ เสมอ ซึ่งจะเป็นสื่อกลางสำคัญในการนำการเปลี่ยนแปลงสู่ชุมชน ในทางกลับกันผู้วิจัยมีความ จำเป็นต้องศึกษาข้อมูลจากกลุ่มที่ไม่แสดงบทบาทในสังคม เช่น : วิทยุร่วมถึงกลุ่มคนด้อย โอกาสและผู้มีรายได้น้อย เพื่อสะท้อนภาพของกลุ่มคนในสังคมเดียวกันว่ามีบริบทต่างกัน อย่างไรเพื่อจะได้ข้อมูลของ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตให้ได้ครบในทุกมิติ

จากวิธีการและหลักเกณฑ์ดังกล่าว ประชาชนที่อยู่ในหมู่บ้านนี้ มีบุคคล ที่อยู่ในเกณฑ์ดังกล่าว คือตัวแทนกลุ่มคนที่ฐานะร่ำรวย ได้แก่ นางดี นางอน นายเขียว ตัวแทนกลุ่มคนที่มีฐานะปานกลาง ได้แก่ นายเงิน นางจ้อย นางประทุม ตัวแทนกลุ่มคนที่มี ฐานะยากจน ได้แก่ นางวิไล นายณรงค์ นายนิล บุคคลต่าง ๆ เหล่านี้เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ส่วนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ นายแก้ว นางเป็ง นายอินเหลา นายแสง พระครูสุนทร อาจารย์ประสงค์ และผู้ให้ข้อมูลประกอบ คือ กลุ่มเด็กวัยรุ่นในหมู่บ้าน กลุ่มคนพิการ กลุ่ม คนด้อยโอกาส และบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เช่น พัฒนาการ เกษตรตำบล สาธารณสุขตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ครูศูนย์การเรียนชุมชน รวมถึงประชา ชนในหมู่บ้านทุกคนที่สามารถให้ข้อมูล ต่าง ๆ ได้

สำหรับผู้ให้ข้อมูลประกอบนั้น ถือว่าประชากรในชุมชนของพื้นที่ทำการ ศึกษาเป็นผู้เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนและสามารถจะให้คำตอบในเรื่องนั้นได้ รวมถึงบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เช่น พัฒนาการ เกษตรตำบลและสาธารณสุขตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์แบบลึก กับผู้นำ ผู้อาวุโส พระ ครู และประชาชนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น พร้อมตรวจสอบความถูกต้อง ของข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ซ้ำ ในประเด็นเดียวกันด้วยคำถามต่าง ๆ กัน กับบุคคลที่เกี่ยวข้อง กับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับคนอื่น ๆ ตลอดจนอาศัยการสังเกตและการศึกษาเอกสารที่ เกี่ยวข้องประกอบ ส่วนมากเครื่องมือที่ผู้วิจัยใช้ คือ การสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลและเป็น กลุ่ม โดยผู้วิจัยจะเป็นผู้ตั้งประเด็นคำถาม

การสัมภาษณ์แบบลึกใช้วิธีการแบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยผู้วิจัยตั้งประเด็นคำถามที่ต้องการทราบไว้ล่วงหน้าขณะทำการสัมภาษณ์ จะไม่จดบันทึกใด ๆ ทั้งในรูปแบบตัวต่อตัว และเป็นกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้การสัมภาษณ์เป็นไปอย่างธรรมชาติเหมือนการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทั่วไป ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลที่ลึกและต่อเนื่อง ซึ่งไม่ทำให้ผู้ถูกสัมภาษณ์รู้สึกอึดอัดขณะให้ข้อมูล เมื่อกลับมาถึงบ้านได้นำข้อมูลเหล่านั้นมาเปรียบเทียบกับข้อมูลในสวนอื่น ๆ และข้อมูลที่ได้จากการเก็บครั้งก่อน ในขณะเดียวกันได้วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างสมมติฐาน พร้อมกับหาข้อสรุปในประเด็นต่าง ๆ ไปด้วย ซึ่งวิธีการดังกล่าวทำให้สามารถเข้าใจเนื้อหาของสิ่งที่ต้องการศึกษาได้อย่างรวดเร็ว และสามารถวางแผนเพื่อเก็บข้อมูลในคราวต่อไปได้

นอกจากนี้แล้ว การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลพร้อม ๆ กัน ทำให้สามารถตรวจสอบสมมติฐาน พร้อมข้อสรุปที่ตั้งไว้ในประเด็นต่าง ๆ และเมื่อพบว่าประเด็นใดยังไม่ชัดเจนก็สามารถหาข้อมูลเพิ่มเติมให้ตรงประเด็น

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม สามารถกระทำได้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ผู้วิจัยใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับชุมชนพร้อมกับการสังเกตวิถีชีวิตของชาวบ้านในการดำเนินชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพ การแสดงอริยาบทต่าง ๆ จากเพื่อนบ้านและเครือข่ายทางภรรยาของผู้วิจัย ที่สามารถมองเห็นด้วยตาและรับรู้ด้วยการฟัง

การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ สามารถกระทำได้อย่างต่อเนื่องเพราะชุมชนบ้านร่องขุน มีจำนวนครัวเรือนไม่มากนัก และผู้วิจัยมีความคุ้นเคยกับทุกคนครบถ้วน ดังนั้นข้อมูลส่วนมากในการศึกษานี้ได้มาจากการสัมภาษณ์แบบลึก การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติหมู่บ้าน ชาวบ้านและการสังเกตเกี่ยวกับบริบททางด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษาของชุมชนบ้านร่องขุน

4. ระยะเวลาที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากการอาศัยในชุมชนเป็นเวลา 3 ปี เริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2540 ถึง เดือนกรกฎาคม 2543 โดยตลอด และใช้

เวลาส่วนหนึ่งเพื่อพบอาจารย์ที่ปรึกษาและวิเคราะห์สรุปข้อมูลแล้วนำกลับไปสำรวจและวิเคราะห์หาข้อมูลที่ขาดหายไป

กล่าวได้ว่าในระยะเวลา 3 ปี ที่เข้าไปอาศัยอยู่ในชุมชน และเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชนจำเป็นต้องอาศัยเวลาระยะหนึ่งเพื่อให้มองเห็นภาพชัดเจน ต่อการเปลี่ยนแปลงในภาพรวมของคนในชุมชนและใช้เวลาส่วนหนึ่งในการสร้างสัมพันธ์ที่ดีต่อคนในชุมชน เพื่อการไว้เนื้อเชื่อใจ และไม่เป็นผลกระทบต่ตัวผู้วิจัยเองในกรณีที่เกิดความขัดแย้งในชุมชนหรือเกิดกรณีที่มีผลทางกฎหมายจากการประกอบอาชีพไม่สุจริตของชาวบ้าน รวมถึงผลกระทบต่อครอบครัวของผู้วิจัย และเครือข่ายฝ่ายภรรยาของผู้วิจัย ผู้วิจัยมีความจำเป็นต้องสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ดังนั้นในกระบวนการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกบางครั้งผู้วิจัยจำเป็นต้องให้สื่อกลางหรือคนที่ชาวบ้านไว้เนื้อเชื่อใจ เป็นคนอธิบายให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนต่อบุคคลที่ถูกสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการนี้ ตั้งแต่วันแรกที่เข้าไปอยู่ในชุมชน ดังนั้นระยะเวลา 3 ปี สำหรับการเก็บข้อมูลในชุมชนนี้ จึงเป็นระยะเวลาที่สามารถเก็บข้อมูลได้อย่างครบถ้วน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาคั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งมีทั้งการวิเคราะห์ด้วยตนเองและวิเคราะห์ร่วมกับผู้รู้นอกพื้นที่ และก่อนที่จะนำข้อมูลมาวิเคราะห์จะต้องมีการตรวจสอบข้อมูล โดยใช้วิธีแบบสามเส้า (Triangulation) โดยพิจารณาจาก แหล่งเวลา หมายถึง ข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ แหล่งสถานที่ หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่ แหล่งบุคคล หมายถึง ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่ (สุภาวงศ์ จันทวานิช , 2533 , หน้า 128) ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลนั้นใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัยเป็นวิธีการตีความเพื่อสร้างข้อสรุป จากรูปร่างหรือปรากฏการณ์ที่เห็นจนกว่าจะได้ข้อสรุปสุดท้าย เพื่อตามคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ

1. เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนชานเมือง ในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการศึกษา หรือไม่
2. เจือจางในระดับมหภาค มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชนในระดับใด

ผู้วิจัยเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ในรูปของการเขียนบรรยายเป็นหลัก ยกเว้นข้อมูลบางส่วนเกี่ยวกับเศรษฐกิจ และความเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณของชุมชนได้เสนอเป็นตัวเลข และตารางประกอบการบรรยาย